

Lew ŞEÝNIN

(Hekaýa)

Zoologiýa kafedrasynyň professory Burowyň we onuň kömekçisi Woronowyň ylmy-barlag işini alyp barmak üçin, Barenewo deňzindäki Kolguýew adasyna birýyllyk iş saparyna iberilýänligi barada ak kagyzyň ýüzünde gara bilen ýazylýp, buýruga gol çekilipdi.

Uniwersitetde buýrugy okanlar gülüşýärdiler. Sebäp diýseň, mugallymlardyr talyplara, garaz, hemmelere professoryň öz kömekçisi bilen mäsiniň bişişmeýänligi aýandy. Bu iki adamyň uzak wagtyň dowamynda bile bolmagyny göz önünde tutýan bu buýruk köpleri geň galdyrypdy. Käbirleri munuň ýöne ýerden edilmän, eýsem, bir hasap bilen — gazaply aýaz professor bilen kömekçisiniň arasyndaky sowuklygy ýylydar diýen pikir bilen edilendigini aýdyp degişýärdiler.

— Dost bolup gaýdyp gelerler, onda-da aýrylyşmaz aşna bolup, ine, görersiňiz — diýip, degişgenler ýen bermeýärdi.

Muňa hemmelerden beter buýrugyň sebäpkärleri geň galdy. «Professor gyslagda özi bilen boljak adamyň familiýasyny bilende, uzakly gije uklap bilmändir» diýip, soň uniwersitetde gürrüň etdiler. Aýdyşlaryna görä, täzelige Woronow-da gynanypdyr.

Ýöne buýruk buýruk bolýar. Birnäçe günden

professor Burowdan we dosent Woronowdan ybarat barlag topary Barenewo deňzindäki alys ada ugrady. Bu ýerde alymlar uzak arktik ýylyny bilelikde geçirmelidiler.

Eýýäm bir aýdan olardan ilkinji hatlar gelip gowuşdy. Hatlarda Burow-da, Woronow-da syýahatnyň özlerinde galdyryýan täsirleri we indiki etsempeşmeleri barada gürrüň berýärdiler.

«Aslynda hut özüniň zoologyň ylmy-barlag gözegçiliginiň obýekti bolmaga ähli esaslary bolan bu zoologyň hemişe ýanyňy alyp ýörmänliginde, hemme zat gülala-güllük boljakdy. Dogrusy, bu ýaş ýigit meniň keýpime sogan dogramagyny bu ýerde-de dowam edýär. Elbetde, hemişe görşüp durmaly bolýan gynandyryjy zerurlyk zerarly, özümiň oňa bolan garaýşymda mamladygyma ýene bir ýola göz ýetirýärim» diýip, professor ýazýardy.

Öz gezeginde dosent Woronow hem hatlarynda «Garrynyň iňirdisiniň çekip-çydar ýaly däldigidinden, onuň bilen gündelik söleşmegiň hem özüne eýýetdigidinden» nalap ýazýardy.

Uniwersitetde bu hatlary okap gülüşýärdiler, hersi öz ýanlaryndan özüçe mährem bu iki kişiniň bir-birine bolan ýigrenjine adamlar düşünmeýärdiler.

«Sebäpsiz duşmançylyk uzak dowam edermi-kä?!» diýip jedel edýärdiler. Oňatlyga uýýan ki-şiler Burow Woronow bilen ahyr ýaraşyp dostla-şar diýip ynandyryýardylar. Göwnüçökgün adamlar bolsa, tersine aýdýardylar. Bu baradaky jedel hatda iki gezek dagy dawa bilen hem tamamlanypdy.

...Ýöne bir aýdan Kolguýew adasyndan gelen gysgajyk guraksy telegramma dosent Woronowyň professor Burowy öldürenligini uniwersitet jemgy-ýetçiligine aýan etdi.

Professor Burowyň ölümi barada derňew işi tab-şyrylan möhüm işler boýunça sülçi ilki bilen Kol-guýew adasyna gitmek mümkinçiligini anyklady. Görüp otursa, howa ýagdaýlary we başga-da bir-näçe sebäplere görä, ýylyň şu wagty ol ýere gitmek mümkin däl eken.

Onsoň sülçi radionyň üsti bilen Kolguýewiň ke-narlarynyň golaýynda ýüzüp ýören buz döwüji, uly gäminiň kapitany bilen habarlaşyp, oňa birnä-çe görkezme berdi. Ol kapitana öldürileniň jesedi-ni doňdurylan halda Moskwa getirmegi, eger bar bolsa, şaýatlardan sorag etmegi, mundan başga-da, jenaýatyň bolan ýerini dykgat bilen gözden geçir-megi tabşyrdy.

Şular bilen birlikde sülçi gaçaýyn diýse-de hiç hili mümkinçiligi bolmaz ýaly edip, Woronowy-da Moskwa alyp getirmegi haýyş etdi.

Sülçiniň tabşyryklary ýerine ýetirildi. Ine, onsoň günleriň bir günü onuň otagyna gäminiň kapitany-nyň gözegçiliginde naýynjar, gözleri gorkudan ýaňa peträp duran, orta ýaşly adam girdi. Bu Woronowdy.

— Geçiş oturyň — diýip, sülçi sowukganlylyk bilen tekliptdi.

— Sag boluň — diýip, Woronow ýuwaşlyk bilen jogap berdi.

Sorag başlandy. Sülçi bu adamynyň ömri hem-de durmuşy barada maglumatlary anyklaýardy. Onuň terjimehalynda jinnek ýaly gara tegmil ýokdy. Ýa-ňy otuz iki ýaşan Woronow, şu waka bolup geç-ýänçä, gowy hem manyly ömür sürüpdur. Ol ýaşdy, ýöne başarjaň hünärmendi, onuň birnäçe özbaşdak ylmy işleri bolup, dogry ýoldan barýardy.

— Al kakmyş — diýip, adatça özüne erk edip bilýän sülçi ahyry çydamady. — Al kakmyş, näme sebäbe siz professory öldürdiniňiz? Paýlaşyp bilme-dik zadyňyz näme?

Woronow alňasap, birhili, ellerini galgadyp goý-berdi.

— Bilýäňizmi näme? — diýip, ol ötünç sorayan ýaly, ynamsyz seslendi. — Men ony asla öldürme-dim...

— Ýöne ol öldürilipdir-ä?

— Öldürilipdir.

— Jenaýat edilen ýerde siziň ikiňizden başga adam bardymy?

— Ol ýerde diňe ikimizdik, bizden başga hiç kim ýokdy, bolup hem biljek däl. Muny men anyk aýdýaryn.

— Onda siziň boýun almaýanlygyňyz gaty düş-nüksiz? Meniň bilen ylalaşýyň, eger iki adam bir ýerde bolup, onuň biremi öldürilse, öldüren...

— ...Diňe beýlekisi bolup biler — diýip, Wor-

Meşhur rus ýazyjysy we hukukçysy Lew Romanowiç Şeýnin 1906-njy ýylda Brusanowka obasynda dünýä inýär. Çagalyk ýyllaryny Toropesk şäherinde geçirýär. 1921-nji ýylda olaryň maşgalasy Moskwa göçýär. Ol Moskwa döwlet uniwersitetinde okaýar. W.Brýusowyň adyny göterýän şol wagtky Ýokary edebiýat institutyny tamamlýar. 1923-nji ýyldan başlap, hukuk goraýjy edaralarda sülçi bolup işleýär. L.R.Şeýnin döredijilige 20-nji ýyllaryň ahyrynda başla-ýar. 1928-nji ýylda onuň ilkinji hekaýasy çap edilýär.

Ol döredijiliginde öz sülçilik tejribesinden giňden peýdalanypdyr, dürli jenaýatlar, kazyýet işleri barada detektiw görnüşindäki eserler döredipdir. Beýik Watanylyk urşunyň öňüsyrasynda Rus-siýanyň birnäçe teatrlarynda ýazyjynyň «Inžener Koçiniň ýalňyşy» atly sahna eseri sahnalaşdy-rylýar. 1938-nji ýylda «Sülçiniň hatlary» atly hekaýalar ýygyndysynyň birinji kitaby çap edilýär. 1943-nji ýylda «Harby syr» atly trilogiýasyny ýazyp başlaýar, ony diňe 1965-nji ýylda tamaml-aýar. 1953-nji ýyldan soň, Şeýnin diňe edebiýat bilen meşgullanýar. Geçen asyryň 60-njy ýyllaryn-da onuň hekaýalary boýunça birnäçe belli filmler düşürilipdir. Olardan «Başa-baş göreş», «Elbadaky duşuşyk», «Ulgamly täsir» atly çeper filmler tomaşaçylaryň uly söýgüsine mynasyp boldy.

LEW ŞEÝNIN
(1906 — 1967)

now howlukmaç ylalaşdy. — Bu, gürrüňsiz, şeýle. Ýöne men ony öldüremok. Iň erbedi-de, men özümiň çykalgasyz ýagdaýdadygyma düşüňärin. Dogry, men bütinleý, näme diýilýändir-ä ...hm, paş edilen, hawa... Siziň ýeriňize bolan bolsam, men hem ikerjiňlenmezdim. Men düşüňän. Men hemme zada taýyn. Has beterine... Emma men... Men öldüremok.

Şeýle diýdi-de, Woronow aglady. Geň gürleýşi ýaly, onuň aglaýşy hem geňräkdi. Bu uzyn boýly, rahat, medeniýetli adam çaga ýaly, ysgynsyzja, täsin aglaýardy. Ol gözýaşy bilen özüne rehim indirtjek bolmaýardy, ýöne, beýleki bir tarapdan, ony gizläp hem durmaýardy. Sada gepleýşi ýaly, sadaja aglaýardy...

— Köşeşiň, eger siz öldüren bolsaňyz, iş boýunça hut şeýle bolýar, gowusy, boýun alayýň. Jenaýaty siz etmedik bolsaňyz, onda goranyň. Ret ediň, düşündiriň, ynandyryň...

Sülçi muny häлки bir aýdaýypdy, sebäbi ol bu adaty bolmadyk işde Woronowyň etmiş doly subut edilen diýip hasaplaýardy. Ähli ýagdaýlar Burowy öldüreniň diňe Woronowdygyna, başga hiç kim bolup bilmejekligine syrygýardy. Ýöne sülçini geň galdyran zat, ol-da Woronowyň özüni aklamakdan geçen, tersine, öz garşysyna ulanylyp bilinjek degerli maglumatlary habar berýänligidi. Özüniň günäsinin ýoklugyny aýdyp, bu adam şol bir wagtyň özünde, özi üçin hatarly täze wakalary, hakykaty açyp, öz pikirini sülçä gürrüň berýärdi.

— Biz ada gelenimizde, onsuzam o diýen süýji bolmadyk gatnaşyklarymyz hasam ajady. Biz özüimizi ele almaga çalyşýardyk, ýöne biziň her bir sözümiň, garaýşymyň, hereketimiz sulhumyzyň alyşmaýandygyny görkezýärdi. Her gezek saklanjak bolmamyz şeýlebir kyndy. Iň ýamany-da, ol peýda etmeýärdi. Professoryň ýigrenjini duýup, men hem oňa şonuň bilen jogap berýärdim. Men size dogrymy aýtmaly, kelläme professory uraýsaň, it ýaly ýenjäýseň, hatda öldüräýseň diýen bet pikirleriň gelen wagtlary-da boldy. Şunuň ýaly pikirler kelläme tiz-tizden gelýärdi. Olar barada öz ýöredýän gündeligimde hem belläpdim. Ony men ýanym bilen alyp gaýtdym. Ine, görüň...

Şeý diýip, Woronow galyň depderi sülçä uzatdy. Hakykatdan-da, gündelikde bir topar ýazgylaryň arasynda professory öldüräýsedim diýen pikiriň Woronowyň kellesine häli-şindi gelip-gidenligine şaýatlyk edýän ýazgylar bardy.

— Bilmedim — diýip, Woronow görkezme bermegini dowam etdi. — Belki, erkimi ýitirip, sähel salym gyzmalyk edip, dogrudan-da ony öldürmegim mümkindi. Hawa, mümkin. Ýöne men onuň ganyna galamok. Bu şeýle bolupdy:

— Şol gün, ir säher bilen biz adanyň içindäki köle ördek awlamaga gitmeşek edipdik. Ol ýere nenes Wasýanyň dolandyryan nartalarynda¹ gitdik. Orta ýolda olar hatardan çykdy. Köle çenli ýene üç kilometräk bardy. Onsoň biz pyýada gitmegi maslahat etdik, Wasýa bolsa nartalary bejermäge galdy. Köle gelip, tüpeň atyp başlanymyzdan, ördekleriň hemmesi garşydaky kenara uçdy. Men beýleki kenara geçip ördek atjaklygymy, oňa bolsa, bärde galmagy teklipt etdim. Ol razylaşdy. Men beýleki kenara gitdim.

Bir ýarym kilometr aralykdan gabat garşymdaky kenarda professoryň ýeke özüniň salgym atyp duran göwresini görýärdim. Onuň ýanynda hiç kim ýokdy, bolup hem bilmezdi. Muny men anyk aýdýaryn. Soň professoryň duran yerinden tüpeň sesi eşidildi. Birden-de professoryň hallan atyp, ýykylanyny gördüm. Näme bolanyňa düşünmän, oňa baka ylgadym.

Men professoryň ýanyna gelenimde, ol diridi, ýöne huşuny ýitiripdi. Ol çep gözüne boýdan başa sanjylan aw pyçagy bilen agyr ýaralanypdy. Pyçagyň sapy göz çanagyndan iriňli çiş ýaly çykyp durdy. Tüpeň yerde ýatyrdy.

Men aljyradym. Bendä nädip kömek etjegimi bilmän, gözündäki pyçagy aýyrjak boldum. Aýryp bilmedim, ol şeýlebir uly güýç bilen sünjülipdir. Alabasga düşüp, men nartalary taşlap gaýdan ýerimize eňdim. Barsam, Wasýa ony bejerip bolup barýan eken. Professoryň betbagtlyga uçrandygyny aýdanymda, ol itleri bári sürüp gaýtdy. Gelsek, professor eýýäm jan beripdir. Biz onuň jesedini gyslaga alyp gaýtdyk, jenaýat edilen pyçagy bolsa, zordan sogurdyk. Ine, bar bolany... Çilim çekmäge rugsat ediň!

— Alyň — diýip, sülçi hezzet etdi.

¹ Narta — demirgazykda ite ya-da euguna goşulyp münülyän araba.

Woronow çilim otlap, nebsewürlik bilen sordy. Az salym dymşlykdan soň, ol ýene gepläp başlady:

— Görşüňiz ýaly, maňa özümi aklamak kyn. Meniň akylým ýerinde, şonuň üçin bu işde barzadyň garşymadygyny bilýän. Günäni boýnuma alyp, munuň üçin kazyýetiň maňa berjek ýeňilligine bil baglasam, mümkin, meniň üçin gowy bolar. Akýürekden ökünmek, günäni boýnuňa almak ýa-da ol sizde nähili atlandyrylýandyr-a... Men hukukçy däl, ýöne eşidipdim. Emma men başaramok. Men ony öldürmedim, öldüremok... Ýöne subut edip hem bilemok. Meniň sizden birje haýyşym bar. Ine, şular bir gyzyň — meniň geljekki gelinligimiň hatlary. Bular bolsa, meniň oňa ýazan hatlarym. Haýyş edýän, olary oňa gowşursañyzlaň!

— Berip biljek däl, özüňiz berersiňiz. Woronow, men sizi tussag etmekçi bolamok — diýip, sülçi aýtdy.

Duýdansyz, garaşylmadyk çözgüdi, gutarnykly netijesi öňden bar bolan resmi subutnamalar zynjyrynyň ýa-da änigine-şänigine ýetilen bir zadýň logiki netijesi hökmünde ýüze çykmaýan jenaýat işleri hem bolup bilýär. Ýa bolmasa delilleriň, ownuk zatlaryň, adam gatnaşyklarynyň gaty garaňky, bulaşyk, garaşylmaýan wakalaryň gat-gat bolup gelýän wagtlary-da bolýar, şeýle ýagdaýda hatda ökde sülçi hem aljyrap, elini işden sowadýar. Duýgurlyk, başarnyk, maksada okgunlylyk, päk wyždan, adamsöýüjilik — ine, şular hem sülçini işe ugrukdyrýarlar, ýol görkezýärler, hakykaty tapmaga iterýärler.

Woronowy öýüne goýberip, sülçi özüni kyn ýagdaýa goýdy. Bir tarapdan, professor Burowyň ölümünde Woronowyň günäsi şübhesizdi, çünki ähli ýagdaýlar ony salgy berýärdi, özem ýeke-täk çaklamady. Onsoňam ol bu işe kanuny gyzyklanma bildirýän jemgyýetiň kabul eden esasly çaklamasydy.

Beýleki bir tarapdan bolsa, Woronowy goýberip, sülçi berk ynama esaslanypdy, näme üçindir ol Woronowa ynanypdy. Adaty logikanyň garşysyna, gelip çykýan ýagdaýlaryň hem-de delilleriň garşysyna, bularyň işe diýseň howp salmasynyň garşysyna gidipdi. Alasarmyk, ýöntem esaslara ynanypdy, olar gaty çuňlukda döräp, iş ýüzünde logika

gabab gelmeýärdi, olary jemläp-de bolmaýardy, olara salgylanmak-da bolmaýardy, ýöne, hemmesi bilelikde, olar sülçiniň başarnygy hökmünde, paýhasly we kämil duýgurlygyň güýji hökmünde, uzak ýyllaryň dartgynly, irginsiz zähmetiniň netijesi hökmünde ýüze çykýardy, synçylygynyň gaty türgenligi üçin, wakalary we adamlary seljermekde jenaýatyň üstüni açmakda baý tejribäniň we endigiň barlygy üçin ýüze çykýardy.

Sülçi Woronowyň professory öldürmänligine pugta ynanyardy. Ýöne muny esaslandyrmalydy, subut etmelidi, esasy zat bolsa — professor Burowyň ölümünüň syryny açmalydy.

Professor Burowyň Moskwa getirilen jesediniň kazyýet-lukmançylyk seljermesi geçirildi. Ony P.S.Semenowskiý barlady. Ol işi özüne mahsus ünsüligi, seresaplylygy hem-de iş başarjaňlygy bilen geçirip, ahyrky gelnen netijäni düzdi. Ol iki bentden ybaratdy:

1. Professor Burowyň ölümüne merhumyň çep gözüne aw pyçagy bilen urlup salnan agyr ýara sebäp bolupdyr.

2. Urgy adama mahsus bolmadyk güýç bilen urlupdyr.

— «Adama mahsus bolmadyk güýç» diýmegiňiz näme? Pýotr Sergeýewiç, muňa nähili düşünmeli? — diýip, sülçi sorady.

— Bu, pyçak bilen edilen urgynyň zarbasy adamyň mümkinçiliginden has güýçli diýiligidir. Şonuň üçin men şu jümläni getirdim. Ýöne onuň nähili güýçdügini anyk aýdyp biljek däl...

Sülçi işi dowam etdirdi. Ol professor Burowyň tüpeňini üns bilen gözden geçirdi. Bu aw tüpeňi bolup, onda gözün eglener ýaly, üýtgeşik zat ýokdy. Professoryň ölümüne sebäp bolan pyçak hem adaty, agaç saply, arzan aw pyçagydy.

Ýöne dykgat bilen synlan wagty sülçiniň gözi kiçijik bir zada kaklyşdy: pyçagyň agaç sapynda bir kem bardy. Bu derňew işiniň ýeterlik derejede kämil ýerine ýetirilmänliginiň alamatydy. Pyçagyň sapyndan çümdürilen demriň çünki çykyp durdy. Ol gatybir göze-de ilmeýärdi.

Sülçi bu demir bölejigini elläp görüp, zöwwe yerinden galdy: ine, şeýdip, gijäň tümlüğünde ýalpyldap giden uçgun ýaly, duýdansyz gelen pikir ony ot-elek etdi.

Bir sagatdan gyssagly çagyrylan bilermenler — ýarag ussalary bilen awçylar, sülçiniň otagynyň agzyna hümerlendiler.

— Aýtsaňyzlaň — diýip, sülçi awçylara ýüzlendi. — Öz tejribäňizden bilşiňiz ýaly, bilinde aw pyçagy bolan awçynyň, ýaragyň okdanyna iberen oky ýerine barmasa, ilteşip galsa, aýdaly, oklar çyg çekipdir, ýemşeripdir ýa-da oňat ýasalmadyr diýeli. Siziň pikiriňizçe ol näme eder?

Bilermenler geňirgenip, bir-birine seredişdiler, soňra özara pyşyrdaşyp başladylar.

— Şeýle ýagdaýda — diýip, olar ahyry dillendiler. — Awçy öz aw pyçagyny alyp, onuň ýeňsesi bilen okuň mis tarapyna çalaja urup, ony usullyk bilen barmaly ýerine eltjek bolar.

— Menem şeýle pikir edýärin — diýip, sülçi ýylgyrdy. — Indi bolsa şu pyçaga serediň, onuň sapyndan çykyp duran demir ösüntgijigine üns beriş, göz önüne getiriş, awçy şu pyçak bilen oky itip saljak bolsa, näme bolar?

Bilermenler pyçagy, onuň ýasalan demrini üns bilen synlap, bir pikire geldiler.

— Pyçak bilen okuň misine ursaň partlama dö-räp, ok atylar.

Onsoň sülçi ýarag ussalaryna ýüzlendi.

— Aýtsaňyzlaň, eger-de ok ýerine barmasa, awçynyň seresapsyzlygy zerarly partlama dörese, onuň güýji nira gönüger, ol nähiliräk bolar?

— Şunuň ýaly ýagdaýda partlama güýji yza gaýdar, ol awçynyň pyçakly eline güýçli itergi berip, elini ýüzüne zyňar. Partlamanyň hem-de itergiň güýji gaty uly bolup, ol, takmynan, baş-ýedi atmosfera basyş güýjüne deň bolar — diýişip, bilermenler biragyzdan jogap berdiler.

Sülçi ýeňillik bilen dem aldy. Kellä duýdansyz gelen pikir tassyk bolýardy.

Şol wagt sülçiniň otagyna Semenowskiý girdi. Sülçi oňa öz pikirini aýtdy, pyçagy görkezip, bilermenleriň çözgüdi bilen tanyşdyrdy.

— Bu örän jaýdar hem ynandyryjy — diýip, Semenowskiý haýallyk bilen jogap berdi. — Hatda hakykata-da ýakyn. Ýöne bir zat dogry gelenliginde. Professor çep gözüne urlup öldürilipdir ahyry. Eger siziň aýdyşyňyz ýaly bolanlygynda, ol sag eli bilen çep däl-de, sag gözüne şikes ýetirip bilerdi.

Semenowskiý şol wagtyň özünde merhumyň eliniň, boýunyň uzynlygynyň, göwresiniň ölçegleriniň gatnaşyklaryny hasaplap, partlama bolanynda professoryň diňe sag gözünü ýaralap biljekdigini aýtdy.

Göräýmäge, halki aýdyň, dogry pikir püçege dönderilipdi.

Ýöne sülçem özdiýenlidi. Ol özüniňkiniň dogrulygyna ynanyardy, ony subut etmek isleýärdi.

— Aýtsaňyzlaň, professor sagdyn adammydy? — diýip, ol merhum Burowyň garyndaşlaryndan sorady.

— Hawa, beden taýdan-da, ruhy taýdan-da professor sagdyndy — diýip, garyndaşlary jogap berdi.

— Näme, oň hiç hili yetmezi ýa-da fiziki kemi ýokmudy? — diýip, sülçi dowam etdi.

— Ýok, hiç hili yetmezem, kemem ýokdy.

— Siz professoryň skalpel bilen işleýşine syn edip görüpmediňiz? — diýip, sülçi ýan bermedi.

— Onda-da birnäçe gezek, ol köplenç öýde işleýärdi.

— Ol haýsy elinde skalpel tutýardy? — diýip, sülçi çekinibräk, häzir in soňky umydym puja çykar gorkusy bilen sorady.

— Wiý, professor çepbekeydi ahyry! — diýip, olaryň hemmesi birden dillendi.

Sülçi begenjinden ýaňa gygyrmakdan zordan saklandy. Ine, hakykat — hemme zadyň jogaby, düşündirişi!

«Çepbekey!» Sülçi Semenowskiniň ýanyna ylgady. Ol ýene-de öz hasaplamalaryna başlady. Onuň hasaplamalary matematiki takyklykda professoryň çep eli bilen oky iten wagty, diňe çep gözüne şikes saljakdygyny subut etdi.

Soňra Semenowskiý bilen sülçi ok atylan pursady professoryň çep eliniň onuň ýüzüne — çep gözüne eden hereketiniň fotomontažyny taýýarladylar.

Ynha, indi hemme zat aýdyň. Hakykat ýüze çykarylady, professoryň ölümünün sebäbi düşündirildi, Woronow bolsa aklanyldy.

«Düzüminde jenaýaty düzýän hereketleriň ýoklugy» sebäpli, professoryň ölümü bilen bagly işi bes etmek üçin karary ýazýmak galýardy. Işi arhiwe tabşyryp, nobatdaky duran işiň derňewine baş-

laýmalydy. Ýene-de alagaraňkylykda, adam gatnaşyklarynyň we delilleriň sökelli ýollarynda azaşyp, ýykylyp-sürşüp, öňe gitmelidi.

Hawa, ýöne, ine, şu pyçak... Näletsiniňen pyçak nireden çykdyka?

Işiň gidişi bilen tanyşdyrylan merhumyň erkek dogany:

— Professor Burow öz seresapsyzlygy sebäpli ölüpdir, siziňki dogry diýip, men doly razylaşmaga taýyn. Ýöne şu pyçak nireden ara düşdükä? Men professoryň şunuň ýaly pyçagyňyň ýoklugyny tas-syklaýaryn. Barlag toparynyň şaýy tutulanda hem, şunuň ýaly pyçagyň berilmänligi belli. Onda bu kimiň pyçagy? Kimiňki? Diýmek, ýoldaş sülçi, şu sowala jogap berýänçäňiz, men işi ýapyk diýip ha-sap edip biljek däl...

Dogrudanam, professor Burowyň dogany mam-lady. Şonuň üçin ol goýlan sowala jogap bermelidi.

Ilki bilen, sülçi ol hakda Woronowdan sorady. Emma ol professoryň pyçagy nireden alanyny bil-meýärdi.

— Meniň pikirimçe, bu pyçak professoryňky bolmaly. Sebäbi men birnäçe gezek onda şonuň ýaly pyçagy görüpdim — diýip, Woronow jogap berdi.

Sülçi barlag toparynyň tükelleýiş ýazgysyny öwrenip başlady. Birgiden sanawlaryň, ýazgyla-ryň, hasaplaryň, töleg hatlarynyň, hasabatlaryň, toparyň enjamlarynyň sanawyndaky — ok, tüpeň, çadyr, gaplanan iýmitler, dürbi, gazan, demkeş, palta, çarşak, atagzy, çekiç, bidon, primus, gradus ölçeýji abzal, gap-çanak we başga-da bir topar zatlaryň içinde dört rublluk¹ pyçagy tapmady.

Sülçi oýlanyp, barlag toparynyň Baresewo deňzine Arhangelskiden çykanlygyny, oňa deňiş birnäçe gün şol ýerde bolandygyny ýadyna saldy. Ol gyssagly prokuroryň ýanyna gelip, özüni bir günlük Arhangelskä iş saparyna ýollamagy sora-dy.

— Näme üçin? — diýip, prokuror sorady.

— Pyçagy gözlemäge! — diýip, sülçi ýylgyrdy.

Irden Arhangelskä gelşine, myhmanhana hem barman, ol dükanlara aýlanyp çykdy. Oňa arzan-u-gymmat, wologodskiňkimi, kostromskoýyňky-my, wýatkanyňkymy, pawlowo-posadyňkymy, garaz, ýüz dürli aw pyçagyňy görkez-diler, emma

olaryň arasynda sülçiniň gözleýän pyçagy ýokdy. Satyjylar bu ynjuk müşderä geň galyp seredýär-diler. Dükan müdirleri alaçsyz ellerini serýärdiler. Pyçak bolsa tapylanokdy.

Ahyry, agşamara sülçi Dwinanyň kenaryndaky kiçijik aw dükanyna bardy. Ilki bilen onuň gözüne edil professoryňky ýaly, onuň ölümüne sebäp bo-lan, agaç saply aw pyçagy ildi.

Ol satyjydan:

— Pyçak näçeden? — diýip tolgunyp sorady.

— Üç rubl ýetmiş baş köpük² — diýip, satyjy jogap berdi.

Sülçi dükan müdiri bilen gürleşende, bu pyçak-laryň bir kärhana tarapyndan ýasalyp, diňe şu dü-kana tabşyrylýandygyny anyklady. Barlag topary Arhangelskidekä pyçaklar eýýäm satlyga çykary-lan eken.

— Olar köp satyldy — diýip, müdir dowam et-di. — Ýöne biz alyjylary ýatda saklap durmaýarys, dogrusy, onuň bize hajatam yok...

Sülçi Moskwa gaýdyp geldi. Professor Burowyň ýan kitapçasyndaky ýüz dürli ýazgynyň arasyndan şeýleräk bellik tapdy: «Arhangelsk. 3 m. 75 t. aw pyçagy».

— Oturyň, ýoldaş Woronow! Men sizi soňky gezek çagyrdym — diýip, sülçi guraksy äheňde aýtdy. — Işiň bes edilýänligi baradaky karar bilen tanşyň. Kararyň nusgasyny alandygyňyz barada goluňyzy goýuň. Ine, şu ýerde...

Woronow galamy aldy. Birdenem ähli zat — ga-lam hem, hat ýazmak üçin abzal hem, garşysynda oturan sülçi hem onuň gözünüň önünde gaýmalap başlady...

Kem-kemden ol sülçiniň aýdanlaryna düşündi. Ol gorkuly zadyň sowlup geçenligine, öz günäsiz-liginiň subut edilendigine, hakykatyň dabaralanan-dygyna düşündi. Öz garşysynda parahat oturan bu sowukganly adamyň onuň ömrüni, abraýyny halas edendigine düşündi.

*Rus dilinden terjime eden
Dursun GELDIÝEWA.*

¹ Rubl — pul birligi.

² Köpük — ownuk şaýylyk pul.